

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2007. gada 4. janvārī

lietā Nr. 2006-13-0103

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aivars Endziņš, tiesneši Romāns Apsītis, Aija Branta, Juris Jelāgins, Gunārs Kūtris un Andrejs Lepse,

pēc Valsts cilvēktiesību biroja pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. un 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 8. punktu un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2006. gada 5. decembrī tiesas sēdē izskatīja lietu

“Par Ministru kabineta 2000. gada 15. augusta noteikumu Nr. 272 “Grozījumi Militārpersonu izdienas pensiju likumā” 3. punkta, 2000. gada 30. novembra likuma “Grozījumi Militārpersonu izdienas pensiju likumā” 3. panta un 2006. gada 25. maija likuma “Grozījums Militārpersonu izdienas pensiju likumā” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. 1998. gada 19. martā Saeima pieņēma Militārpersonu izdienas pensiju likumu. Likuma 5. panta pirmā daļa paredz, ka “izdienas pensiju aprēķina no militārpersonas mēneša atalgojuma vidējās summas par pēdējiem pieciem gadiem pirms atvaļināšanas dienas”.

Savukārt 5. panta otrā daļa sākotnēji noteica: “Dienesta atalgojumā, no kura aprēķina izdienas pensiju, ietilpst amatalga, piemaksa par dienesta pakāpi, piemaksa par izdienu, kā arī citas piemaksas, kuru veidus nosaka likumi un Ministru kabineta normatīvie akti.”

1.1. 2000. gada 15. augustā Satversmes 81. pantā noteiktajā kārtībā tika izdoti Ministru kabineta noteikumi Nr. 272 “Grozījumi Militārpersonu izdienas pensiju likumā” (turpmāk – Noteikumi Nr. 272). Šo noteikumu 3. punkts izslēdza no Militārpersonu izdienas pensiju likuma 5. panta otrās daļas vārdus “kā arī citas piemaksas, kuru veidus nosaka likumi un Ministru kabineta normatīvie akti”. Līdz ar to minētā likuma 5. panta otrā daļa bija spēkā šādā redakcijā: “Dienesta atalgojumā, no kura aprēķina izdienas pensiju, ietilpst amatalga, piemaksa par dienesta pakāpi, piemaksa par izdienu.”

1.2. Noteikumi Nr. 272 tika iesniegti izskatīšanai Saeimā un izskatīti kā likumprojekts Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā. Attiecībā uz grozījumu Militārpersonu izdienas pensiju likuma 5. panta otrajā daļā likumprojektā nekādas izmaiņas izdarītas netika. 2000. gada 30. novembrī likumprojekts tika pieņemts. Likuma 5. panta otrā daļa palika spēkā šādā redakcijā: “Dienesta atalgojumā, no kura aprēķina izdienas pensiju, ietilpst amatalga, piemaksa par dienesta pakāpi, piemaksa par izdienu.”

1.3. Militārpersonu izdienas pensiju likuma pieņemšanas laikā karavīru atalgojumu regulēja likuma “Par Aizsardzības spēkiem” 45. panta pirmā daļa, kas paredzēja: “Virsnieki un virsdienesta instruktori un kareivji par dienestu Aizsardzības spēkos saņem atalgojumu, kā arī bezmaksas formas tērpu. Atalgojumā ietilpst amatalga, piemaksa par dienesta pakāpi, piemaksa par izdienu un citas piemaksas, kuru apmēru nosaka Ministru kabinets.” Atalgojuma apmēru noteica vairāki Ministru kabineta akti: Ministru kabineta 1997. gada 5. augusta noteikumi Nr. 296 “Noteikumi par Aizsardzības ministrijas pakļautībā un pārziņā esošo institūciju militārpersonu dienesta atalgojumu”, Ministru kabineta 1994. gada 9. augusta noteikumi Nr. 157 “Par Aizsardzības ministrijas Militārā pretizlūkošanas dienesta karavīru darba samaksu un materiālo nodrošinājumu”. No 1999. gada 1. jūlija karavīru un zemessargu atalgojumu noteica Ministru kabineta 1999. gada 29. jūnija noteikumi Nr. 241 “Noteikumi par karavīru un ierindas dienesta zemessargu atalgojuma sistēmu”.

2002. gada 1. jūlijā spēkā stājās Militārā dienesta likums, kura 48. panta pirmā daļa noteica, ka “karavīrs aktīvā dienesta laikā saņem Ministru kabineta noteikto dienesta atalgojumu. Dienesta atalgojumā ietilpst alga atkarībā no dienesta pakāpes un izdienas stāža, kā arī Ministru kabineta noteikumos paredzētās piemaksas”. Pamatojoties uz minēto normu, 2004. gada 8. martā Ministru kabinets izdeva noteikumus Nr. 131 “Noteikumi par karavīra dienesta atalgojumu”.

Sakarā ar minētajām izmaiņām karavīru atalgojuma noteikšanā Saeima 2006. gada 25. maijā pieņēma likumu “Grozījums Militārpersonu izdienas pensiju likumā”, kas minētā likuma 5. panta otro daļu izteica šādā redakcijā: “Dienesta atalgojumā, no kura aprēķina izdienas pensiju, ietilpst alga atbilstoši dienesta pakāpei un izdienas stāžam.”

2. Laikā no 1998. gada aprīļa līdz 2006. gada decembrim Saeima pieņēma arī virkni citu likumu, kas paredz izdienas pensijas.

2.1. 1998. gada 2. aprīlī Saeima pieņēma likumu “Par izdienas pensijām Iekšlietu ministrijas sistēmas darbiniekiem ar speciālajām dienesta pakāpēm”, kas stājās spēkā 1998. gada 30. aprīlī. Šā likuma 1. pantā noteikts, ka tā mērķis ir “nodrošināt Iekšlietu ministrijas sistēmas darbinieku ar speciālajām dienesta pakāpēm (turpmāk – darbinieki) tiesības uz izdienas pensiju un noteikt tās piešķiršanas, aprēķināšanas un izmaksas kārtību”.

Minētā likuma 4. pants paredz:

“Izdienas pensiju aprēķina no darbinieka vidējās mēneša darba samaksas (turpmāk – darba samaksa) par pēdējiem pieciem gadiem pirms atbrīvošanas no dienesta.

(2) Darba samaksā ietilpst amatalga, prēmija, piemaksa par speciālo dienesta pakāpi, piemaksa par izdienu un citas piemaksas, kuru veidus nosaka Ministru kabinets.”

Minēto darbinieku darba samaksu dienesta laikā līdz 2006. gada 31. decembrim paredzēja Ministru kabineta 2003. gada 14. oktobra noteikumi Nr. 567 “Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu darbinieku ar speciālajām dienesta pakāpēm darba samaksu”.

Savukārt 2006. gada 15. jūnijā Saeima pieņēma Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likumu, kura 32. panta pirmā daļa paredz, ka amatpersona saņem darba samaksu, ko veido mēneša amatalga, piemaksas un prēmijas.

Saskaņā ar šo likumu 2006. gada 31. oktobrī Ministru kabinets izdeva noteikumus Nr. 904 “Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm darba samaksas sistēmu un amatiem atbilstošajām augstākajām speciālajām dienesta pakāpēm”.

2.2. 1999. gada 13. maijā Saeima pieņēma Prokuroru izdienas pensiju likumu, kas stājās spēkā 2000. gada 1. janvārī. Šā likuma 1. pants noteic, ka tā mērķis ir “nodrošināt prokuroriem Prokuratūras likumā noteiktās tiesības uz prokuroru izdienas pensiju (turpmāk – izdienas pensija) un reglamentēt kārtību, kādā izdienas pensija tiek piešķirta, aprēķināta un izmaksāta”.

Minētā likuma 5. pants paredz:

“(1) Izdienas pensiju aprēķina no prokurora vidējās mēneša darba samaksas par pēdējiem pieciem gadiem pirms atbrīvošanas no prokurora amata.

(2) Darba samaksā ietilpst amatalga, piemaksa par amata pakāpi, prēmija un citas piemaksas, kuras paredzētas Prokuratūras likumā.”

Savukārt Prokuratūras likuma 52. panta pirmā daļa paredz: “Prokurora darba samaksa ietver mēneša amatalgu, piemaksas un prēmijas.”

2.3. 2003. gada 18. decembrī Saeima pieņēma Satversmes aizsardzības biroja amatpersonu izdienas pensiju likumu. Šā likuma mērķis atbilstoši tā 1. pantam “ir nodrošināt Satversmes aizsardzības biroja amatpersonu tiesības uz izdienas pensiju un reglamentēt kārtību, kādā tā tiek piešķirta, aprēķināta un izmaksāta”.

Minētā likuma 6. pants paredz:

“(1) Izdienas pensiju aprēķina no biroja amatpersonas vidējās mēneša darba samaksas par pēdējiem trim gadiem pirms atbrīvošanas no darba.

(2) Darba samaksā ietilpst amatalga, piemaksa par izdienas stāžu un prēmijas.

(3) Amatpersonai, kurai saskaņā ar šā likuma 4. pantu nosaka izdienas stāžu palielinātā apmērā, darba samaksā, no kuras aprēķina izdienas pensiju, iekļauj darba samaksu, kāda šai amatpersonai bija noteikta pirms tās nosūtīšanas izlūkošanas vai pretizlūkošanas veikšanai ārvalstīs.”

2.4. 2004. gada 17. jūnijā Saeima pieņēma Valsts un pašvaldību profesionālo orķestru, koru, koncertorganizāciju, teātru un cirka mākslinieku izdienas pensiju likumu, kas stājās spēkā 2005. gada 1. janvārī. Atbilstoši likuma 2. pantam tā mērķis ir “nodrošināt valsts vai pašvaldību profesionālo orķestru, koru, koncertorganizāciju, teātru un cirka mākslinieku (turpmāk – persona) tiesības uz izdienas pensiju sakarā ar to, ka šajās profesijās pēc noteikta laika nostrādāšanas darbs saistīts ar profesionālo iemaņu zudumu pirms vecuma pensijas piešķiršanai noteiktā vecuma sasniegšanas, un noteikt izdienas pensijas piešķiršanas, aprēķināšanas un izmaksas kārtību”.

Minētā likuma 5. pants noteic:

“(1) Izdienas pensiju aprēķina no mēneša vidējās darba samaksas par pēdējiem 36 attiecīgajā profesijā nostrādātajiem mēnešiem. [...]

(2) [...] Darba samaksa ietver darba algu un normatīvajos aktos, darba koplīgumā vai darba līgumā noteiktās piemaksas, kā arī prēmijas.”

2.5. 2006. gada 22. jūnijā Saeima pieņēma Tiesnešu izdienas pensiju likumu, kas stājās spēkā 2006. gada 21. jūlijā. Atbilstoši šā likuma 1. pantam tā mērķis ir “nostiprināt tiesnešu neatkarību, garantējot likumā paredzētās viņu tiesības uz atbilstošu materiālo nodrošinājumu pēc amata atstāšanas, un noteikt kārtību, kādā tiek piešķirta, aprēķināta un izmaksāta tiesnešu izdienas pensija”.

Minētā likuma 5. panta pirmā līdz piektā daļa paredz, ka tiesnesim izdienas pensiju aprēķina no tiesneša vidējās mēneša darba samaksas noteiktā laika posmā pirms viņa atbrīvošanas no amata. Atšķirībā no tā, kad tiesnesis atbrīvots no amata, šis laika posms ir atšķirīgs (viens līdz pieci gadi).

Savukārt 5. panta sestā daļa paredz, ka “darba samaksā ietilpst amatalga, piemaksa par kvalifikācijas klasi un prēmijas”.

Saskaņā ar likuma “Par tiesu varu” 119. pantu “tiesneša darba samaksa ietver mēneša amatalgu, piemaksu par kvalifikācijas klasi un prēmijas”.

2.6. 2006. gada 2. novembrī Saeima pieņēma Diplomātu izdienas pensiju likumu, kas stājās spēkā 2007. gada 1. janvārī. Šā likuma 1. pants nosaka: “Likuma mērķis ir nodrošināt diplomātu tiesības uz izdienas pensiju un reglamentēt kārtību, kādā tā tiek piešķirta, aprēķināta un izmaksāta, lai veicinātu diplomātiskā un konsulārā dienesta stabilitāti un pēctecību.”

Šā likuma 6. pants paredz:

“(1) Izdienas pensiju aprēķina no diplomāta vidējās mēneša darba samaksas par pēdējiem trim gadiem pirms atbrīvošanas no diplomātiskā un konsulārā dienesta amata.

(2) Darba samaksā ietilpst mēnešalga, piemaksas un prēmijas.”

Savukārt Diplomātiskā un konsulārā dienesta likuma 19. panta “Darba samaksa un piemaksa par diplomātisko rangu” pirmā daļa noteic: “Diplomāti, diplomātiskā un konsulārā dienesta ierēdņi un darbinieki saņem mēnešalgu, pabalstus, piemaksas un prēmijas saskaņā ar Valsts civildienesta likumu vai Darba likumu tiktāl, ciktāl tās nenosaka šis likums. Diplomāti saņem piemaksu par diplomātisko rangu Ministru kabineta noteiktajā apmērā. Specializētajiem atašejiem piemaksu par piešķirto diplomātisko rangu izmaksā Saeima, attiecīgās nozares ministrija vai Latvijas Banka.”

3. Pieteikuma iesniedzējs – Valsts cilvēktiesību birojs – uzskata, ka Noteikumu Nr. 272 3. punkts, 2000. gada 30. novembra likuma “Grozījumi Militārpersonu izdienas pensiju likumā” 3. pants un 2006. gada 25. maija likums “Grozījums Militārpersonu izdienas pensiju likumā” (turpmāk – apstrīdētās normas) ir pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. un 109. pantu, un lūdz apstrīdētās normas atzīt par spēkā neesošām ar to pieņemšanas brīdī, vienlaikus nosakot, ka Militārpersonu izdienas pensiju likuma 5. panta otrā daļa ir spēkā tādā redakcijā, kādā tā bija spēkā līdz Noteikumu Nr. 272 spēkā stāšanās dienai.

Pieteikumā, atsaucoties uz Satversmes tiesas praksi, norādīts, ka no Satversmes 91. panta izrietošais vienlīdzības princips citastarp liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos apstākļos. Lai izvērtētu, vai apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. pantam, nepieciešams noskaidrot:

- 1) kuras personas atrodas vienādos vai atšķirīgos apstākļos;
- 2) vai apstrīdētās normas paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām;
- 3) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai pastāv leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips.

Valsts cilvēktiesību birojs uzskata, ka vienādos apstākļos atrodas militārpersonas, kas saņem izdienas pensiju, un citas tādu personu grupas, kas saņem izdienas pensiju.

Pieteikuma iesniegšanas laikā izdienas pensijas bija paredzētas piecām personu grupām: militārpersonām, prokuroriem, Satversmes aizsardzības biroja amatpersonām, Iekšlietu ministrijas sistēmas darbiniekiem ar speciālajām dienesta pakāpēm un valsts un pašvaldību profesionālo orķestru, koru, koncertorganizāciju, teātru un cirka māksliniekiem. Savukārt likumprojekti par izdienas pensijām tiesnešiem un diplomātiskā dienesta darbiniekiem tika izskatīti Saeimā.

Valsts cilvēktiesību birojs uzskata, ka visas pie šīm piecām grupām piederīgās personas atrodas vienādos apstākļos, jo tās visas ir personas, ko nodarbina valsts un kam valsts, ņemot vērā attiecīgā darba specifiku, ir paredzējusi sociālo garantiju – izdienas pensiju. Izdienas pensijas katrai no šīm personu grupām regulē cits likums, taču tas nevarot būt pamats, lai uzskatītu, ka apstākļi ir atšķirīgi.

Pieteikumā izteikts viedoklis, ka noteikšanai, vai minētās personu grupas atrodas vienādos apstākļos, jāsalīdzina piešķirto izdienas pensiju mērķi, pensiju noteikšanas pamatprincipi, arī konkrēto likumu uzbūve.

Analizējot pieteikumam pievienotās valsts institūciju atbildes par izdienas pensiju nepieciešamību, Valsts cilvēktiesību birojs secina, ka atšķirīgs mērķis saskatāms tiesnešiem un diplomātiem piešķiramajām izdienas pensijām, savukārt pārējās izdienas pensijas tiek piešķirtas profesijās, kur darba specifika saistīta ar priekšlaicīgu darba spēju zudumu. Līdz ar to šīs izdienas pensijas būtu savstarpēji salīdzināmas un izvērtējamās atbilstoši vienlīdzības principa prasībām. Turklāt visas izdienas pensijas piešķir valsts, un tās tiek piešķirtas par darbu valsts dienestos un struktūrās.

Salīdzinot izdienas pensiju likumu uzbūvi un tajos ietvertos pamatprincipus, pieteikumā secināts, ka visiem izdienas pensiju likumiem ir līdzīga struktūra. Kā pamatkritērijs izdienas pensijas piešķiršanai visām grupām tiek izvirzīts noteikts izdienas stāžs, bet kā papildu kritērijs, ko atsevišķos gadījumos neņem vērā, – vecums. Izdienas pensija visām grupām tiek aprēķināta kā noteikts procentuāls apmērs no iepriekšējā atalgojuma. Iepriekšējais atalgojums tiek skaitīts par noteiktu laika posmu līdz aiziešanai izdienas pensijā. Arī citi nosacījumi visām grupām ir līdzīgi.

Valsts cilvēktiesību birojs uzskata: apstrīdētās normas izveido tādu kārtību, ka militārpersonām darba samaksā, no kuras aprēķina izdienas pensiju, ietilpst tikai daļa no darba samaksas, ko saņēmusi persona, tas ir, tikai alga. Savukārt citas izdienas pensijas tiek aprēķinātas no pilnas darba samaksas, ko saņēmusi persona, proti, darba samaksā, no kuras aprēķina izdienas pensiju, ietilpst amatalga, piemaksas un prēmijas. Tādējādi pret militārpersonām, kas saņem izdienas pensiju, noteikta atšķirīga attieksme būtiskos pensijas aprēķināšanas nosacījumos.

Pieteikumā izteikts viedoklis, ka izdienas pensiju likumos ietvertu regulējumu var dalīt divos blokos: 1) regulējums par tiesību uz izdienas pensiju iegūšanu; 2) regulējums par izdienas pensiju aprēķināšanu.

Regulējums par tiesību iegūšanu (nepieciešamais izdienas laiks, minimālais vecums, laiks, ko ieskaita izdienas stāžā) pamatprincipos ir vienots, tomēr tajā saskatāmas vairākas atšķirības, kas saistītas ar konkrētā dienesta vai profesijas īpatnībām. Piemēram, attiecībā uz katru kultūras profesiju noteikts cits tiesību iegūšanas vecums, kas saistīts ar darba spēju zudumu. Savukārt militārpersonām tiesību iegūšanai nepieciešamais vecums nav noteikts, un tas saistīts ar to, ka Militārā dienesta likuma 41. pantā noteikts maksimālais vecums militārajā dienestā katrā konkrētajā amatā. Šo atšķirīgo attieksmi Valsts cilvēktiesību birojs uzskata par attaisnojamu, jo tai ir objektīvs un saprātīgs pamats.

Savukārt atšķirīgajam regulējumam par darba samaksu, no kuras tiek aprēķināts izdienas pensijas apmērs, objektīvs un saprātīgs pamats neesot saskatāms. Līdz ar to apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 91. panta pirmajā teikumā nostiprinātajam vienlīdzības principam.

Turklāt pieteikumā norādīts, ka apstrīdētās normas neatbilst arī Satversmes 109. pantam, jo samazina militārpersonām noteiktās sociālās garantijas.

Viedoklī, ko Valsts cilvēktiesību birojs iesniedzis pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem, uzsvērts, ka “kopējais elements, kas minētās situācijas padara salīdzināmas, ir tas, ka šīs personas saņem viena veida sociālo garantiju – izdienas pensiju. Visām personām izdienas pensijas sasniedz to pašu mērķi un to noteikšanā paredzēti vienoti pamatprincipi. Vienotā sociālā garantija apvieno personas zem virsjēdziena – izdienas pensiju saņēmēji. Tādējādi militārpersonas un citi izdienas pensiju saņēmēji atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Uzskaitītie elementi – atšķirīgi darba pienākumi, atalgojuma sistēma, kā arī atšķirīgi darba apstākļi, specifika, atalgojums u.c. – var būt par pamatu atšķirīgas attieksmes attaisnojumam”.

Vērtējot apstrīdēto grozījumu atbilstību Satversmes 109. pantam, pieteikuma iesniedzējs neuzskata, ka militārpersonām būtu subjektīvas tiesības uz piemaksu iekļaušanu izdienas pensiju aprēķināšanas objektā. Taču Satversmes 109. pants un sociālo tiesību principi liedz reiz piešķirtās garantijas nepamatoti sašaurināt.

Pieteikuma iesniedzējs, atsaucoties uz ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas 1990. gada vispārējo komentāru Nr. 3, izsaka viedokli, ka jebkuri regresīvi līdzekļi var tikt attaisnoti tikai tad, ja valstī pieejamie resursi ir pilnībā izlietoti.

4. Atbildes rakstus lietā sniegušas institūcijas, kas izdevušas apstrīdētos aktus, – Saeima un Ministru kabinets.

4.1. Saeima atbildes rakstā nepiekrīt pieteikuma iesniedzēja viedoklim un uzskata, ka apstrīdētās normas nav pretrunā ar augstāka juridiskā spēka tiesību normām.

Saeima uzsver: lai izvērtētu apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. pantā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam, visupirms jākonstatē, kuras personas atrodas vienādos vai pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos un vai apstrīdētās normas pret šīm personu grupām paredz atšķirīgu attieksmi.

Pēc Saeimas domām, pieteikuma iesniedzēja norādīto jautājumu nav iespējams analizēt, izvērtējot apstrīdēto normu atbilstību tiesiskās vienlīdzības principam, jo nevar uzskatīt, ka visas amatpersonas (piemēram, tiesneši, prokurori, militārpersonas un Satversmes aizsardzības biroja amatpersonas), kurām likumā noteiktajā kārtībā un gadījumos ir tiesības pretendēt uz izdienas pensiju, atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Dažādām amatpersonu grupām var būt noteikta atšķirīga izdienas pensijas aprēķināšanas kārtība un objekts, kas nosaka pensijas apmēru.

Saeima norāda, ka dažādām amatpersonām ir noteikts atšķirīgs vecums, kad var pieprasīt izdienas pensiju. Atsevišķām militārpersonām tas varot būt 35 gadi, lai gan prokuroriem un Iekšlietu ministrijas sistēmas amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm šis vecums parasti esot vismaz 50 gadi. Līdz ar to šīs amatpersonas neatrodies vienādos un salīdzināmos apstākļos.

Atbildes rakstā pausts viedoklis, ka apstrīdētās normas nevar vērtēt kā personai Satversmes 109. pantā noteikto pamattiesību ierobežojumu. Satversmes 109. pantā noteiktās pamattiesības uz sociālo nodrošinājumu esot pakļautas detalizētai regulēšanai likumā. Analizējot apstrīdēto normu kā pamattiesību ierobežojumu, tiktu atzīts, ka no Satversmes 109. panta tieši izrietot karavīra tiesības uz to, lai viņa izdienas pensijas aprēķināšanā tiktu ņemtas vērā dažādas piemaksas.

Atsaucoties uz Satversmes tiesas spriedumu lietā Nr. 2003-14-01, Saeima uzsver, ka, konkrētā nozarē nodarbinātajiem paredzot izdienas pensiju, tiek pieņemts, ka darbspēju zudums var iestāties agrāk. Sakarā ar to izdienas pensijas mērķis ir nodrošināt iztikas līdzekļus personām, kuru darbs saistīts ar ātrāku profesionālo iemaņu zudumu, kas var rasties pirms vecuma pensijas piešķiršanai noteiktā vecuma sasniegšanas. Bez tam, ņemot vērā paaugstināto izdienas pensijas apmēru, kas saistīts ar tās aprēķina formulu, izdienas pensija ir papildu sociālā garantija personām, kuras valsts interesēs īpašos apstākļos pildījušas noteiktas funkcijas. Izdienas pensija pēc būtības esot īpašs valsts atbalsts, papildu sociālā garantija, kas var tikt izmaksāta pēc citiem principiem nekā, piemēram, vecuma pensija.

Atbildes rakstā norādīts, ka apstrīdētās normas būtu jāskata kopsakarā ar Militārā dienesta likuma 48. pantu, kas šobrīd vairs neparedz piemaksas par dienesta pakāpēm un izdienu.

Saeima izsaka viedokli, ka izdienas pensijas apmērs esot jāskata kopsakarā ar mēnesī saņemamo atalgojumu vismaz divos aspektos:

- 1) lai izdienas pensija būtu pietiekama personas vajadzību apmierināšanai;
- 2) lai tā būtu samērojama ar dienesta atalgojumu un tādējādi motivētu karavīrus dienestu turpināt, nevis priekšlaicīgi atvaļināties.

Piemaksa esot īslaicīgs maksājums, un, lai gan izdienas pensiju nosaka, ņemot vērā pēdējos piecos gados nopelnīto, izdienas pensijai esot jāatspoguļo visā dienesta laikā paveiktais un bijušie apstākļi.

Atbildes rakstā apgalvots: apstrīdētās normas nebūt nenozīmē, ka karavīra veiktie īpašie uzdevumi vispār netiek ņemti vērā. Militārpersonu izdienas pensiju likuma 4. pantā esot ietverts īpašs regulējums, proti, izdienas stāžā palielinātā apmērā ieskaitāmais dienesta laiks. Pastāvot šādam normatīvajam regulējumam, karavīra veikums īpašās situācijās un apstākļos tiekot ņemts vērā izdienas pensijas aprēķināšanā, tikai tiekot ņemts vērā citādā veidā.

4.2. Ministru kabinets atbildes rakstā pauž viedokli, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. un 109. pantam, un lūdz pieteikumu noraidīt.

Ministru kabinets informē, ka Noteikumu Nr. 272 pieņemšana visupirms bijusi saistīta ar to, ka pieauga tādu starptautisko operāciju skaits, kurās piedalījās Latvijas Nacionālo bruņoto spēku (turpmāk – NBS) militārpersonas. Atsevišķās starptautiskās operācijās nācies būt militārpersonas, kurām bija lielāka militārā dienesta pieredze un atbilstoši arī lielāks izdienas stāžs. Tā kā militārpersonu atalgojums par piedalīšanos starptautiskās operācijās bija augsts, daudzas militārpersonas esot izmantojušas šos apstākļus savās personīgajās interesēs, lai – salīdzinājumā ar citām militārpersonām – iegūtu nesamērīgi lielas un savam ieguldījumam dienestā neatbilstošas izdienas pensijas.

Vienlaikus Noteikumu Nr. 272 pieņemšana bijusi saistīta ar 1999. gadā notikušo dienesta atalgojuma reformu, kuras rezultāts ir izdienas pensiju pieaugums 65 līdz 80 procentu apmērā. Atbildes raksta iesniegšanas laikā vidējā militārpersonai aprēķinātā izdienas pensija esot augstāka nekā iekšlietu sistēmā

strādājošiem aprēķinātā vidējā izdienas pensija, bet zemāka nekā vidējā izdienas pensija prokuratūras darbiniekiem.

Atbildes rakstā izteikts viedoklis, ka izdienas pensiju apmēram jābūt pietiekamam, bet samērojamam ar dienesta atalgojumu, lai motivētu karavīrus dienestu turpināt, nevis priekšlaicīgi atvaļināties. Ministru kabinets uzsver, ka iepriekšējā regulējuma saglabāšanās ar laiku radītu negatīvu sociāli ekonomisko efektu – veidotos darbspējīgu, bet nestrādājošu cilvēku slānis. “Veidosies situācija, ka profesionālā dienesta kareivis pēc desmit nodienētiem gadiem 28–30 gadu vecumā saņems izdienas pensiju (sākot no Ls 300 un vairāk), kas būs vienāda ar 60 gadu veca cienījama ģenerāļa pensiju, kurš atradies militārajā dienestā vairāk par 40 gadiem, vai pat to pārsniegs.” Turklāt jau šobrīd jaunākajam militārajam pensionāram esot tikai 32 gadi – no militārā dienesta viņš esot atvaļinājies teicamā fiziskā formā, ar labām zināšanām un ievērojamu darba pieredzi.

Atbildes rakstā norādīts, ka tās personu grupas, kas saņem izdienas pensijas, neatrodas salīdzināmos apstākļos. Valsts cilvēktiesību birojs neesot ņēmis vērā, ka darba specifiku, apstākļus un prasības attiecībā uz vispārējo fizisko un psiholoģisko sagatavotību šīm profesijām nevarot savstarpēji salīdzināt. Izdienas pensiju piešķiršanas kritēriji militārpersonām (noteiktais izdienas stāžs) krasi atšķiroties no pārējām personu grupām paredzētajiem kritērijiem (noteiktais izdienas stāžs un vecums).

Ministru kabinets pauž viedokli, ka karavīriem noteikto piemaksu mērķis esot materiāli stimulēt karavīru veikt noteiktus uzdevumus ierobežotā laikā (piemēram, piedaloties starptautiskās operācijās, uzņemoties paaugstinātu atbildību) īpašā dienesta vietā vai īpašos apstākļos. Beidzoties minētajiem faktoriem, arī piemaksas netiekot maksātas.

Turklāt pensijas aprēķinā neietvertās piemaksas tiekot ņemtas vērā, ieskaitot attiecīgo laiku izdienas stāžā dubultā vai trīskāršā apmērā.

5. Pēc Valsts cilvēktiesību biroja lūguma savu viedokli par izdienas pensiju nepieciešamību izteica Aizsardzības ministrija, Iekšlietu ministrija, Ģenerālprokuratūra, Satversmes aizsardzības birojs, Tiesu administrācija, Ārlietu ministrija un Kultūras ministrija.

5.1. Aizsardzības ministrija, atbildot uz jautājumu par militārpersonu izdienas pensiju nepieciešamību, norāda, ka izdienas pensijas atvaļinātajām militārpersonām ir sociālo garantiju sistēmas neatņemama sastāvdaļa. Militārais dienests esot ļoti specifisks un neesot salīdzināms ar citām profesijām. Militārpersonas atrodas dienestā visu laiku, un šā dienesta gaitu nosaka un regulē speciāls likums un specifiski normatīvie akti, kas nav attiecināmi uz civilpersonām. Aizsardzības ministrija uzskaita šādus apsvērumus:

– Karavīriem dienesta pildīšanas laiks ir īpaši ierobežots, un dienestu turpināt līdz vecuma pensijas piešķiršanai noteiktā vecuma sasniegšanai praktiski nav iespējams.

– Izdienas pensija nepieciešama, lai nodrošinātu karavīriem pēc atvaļināšanās no militārā dienesta iespēju integrēties civilajā dzīvē (dotu iespēju apgūt civilo profesiju; nodrošinātu iztikas līdzekļus, pavērtu iespēju kārtot sadzīves jautājumus).

– Dienesta nosacījumi, prasības un apstākļi var būtiski ietekmēt karavīru turpmākās iespējas konkurēt darba tirgū.

– Turklāt izdienas pensija ir viens no faktoriem, kas stimulē (motivē) izvēlēties militāro karjeru.

– Izdienas pensija ir viens no faktoriem, kas kompensē ierobežojumus, kuri ir spēkā karavīru militārā dienesta izpildes laikā.

5.2. Iekšlietu ministrija norāda, ka tās sistēmā izdienas pensijas regulē likums "Par izdienas pensijām Iekšlietu ministrijas sistēmas darbiniekiem ar

speciālajām dienesta pakāpēm”. Minētais likums attiecas arī uz Ieslodzījuma vietu pārvaldes darbiniekiem ar speciālajām dienesta pakāpēm kopš Ieslodzījuma vietu pārvaldes pārejas Tieslietu ministrijas pakļautībā.

Izdienas pensija iekšlietu sistēmā kalpo gan kā materiālā stāvokļa nodrošinājums, gan kā sociālā garantija darbiniekam, kurš noteiktu darba dzīves laika posmu veltījis valstij svarīgu funkciju izpildei – valsts iekšējās drošības sargāšanai, turklāt specifiskos, fiziski un psihoemocionāli sarežģītos un ne vienmēr prognozējamos dienesta apstākļos. Dienestā esošie darbinieki arī no darba brīvajā laikā varot tikt iesaistīti dabas stihiju radītu postījumu, ugunsgrēku un citu katastrofu seku likvidācijā vai valstij nozīmīgu pienākumu veikšanā, ja valsts rīcībā esošie cilvēku resursi ir nepietiekami. Spējas pildīt dienestu minētajos apstākļos ar gadiem samazinoties.

Vienlaikus izdienas pensija ir viens no elementiem, kas motivē pieredzējušos darbiniekus turpināt dienestu iekšlietu sistēmā.

5.3. Tiesu administrācija pauž viedokli, ka izdienas pensija tiesnešiem ir nepieciešama, lai nodrošinātu attiecīgajā Eiropas hartā minēto principu, proti, ka tiesnešiem, kuri nostrādājuši tiesneša amatā nepieciešamo laiku, maksā attiecīgu pensiju, kā arī lai nodrošinātu tiesnešiem pilnvērtīgas sociālās garantijas, iestājoties likumā noteiktajam maksimālajam tiesneša amata pildīšanas vecumam.

5.4. Ārlietu ministrija akcentē, ka izdienas pensijas diplomātiskā dienesta darbiniekiem nepieciešamas, lai diplomātiem, kuri valsts interesēs īpašos apstākļos pildījuši noteiktas funkcijas un veltījuši savus pūliņus Latvijas diplomātiskā un konsulārā dienesta attīstībai un sekmīgai darbībai, nodrošinātu atbilstošu sociālo garantiju.

Izdienas pensija ir papildu sociālā garantija diplomātiskajā un konsulārajā dienestā nodarbinātajiem. Tā varētu mazināt pieredzējušu diplomātu aiziešanu no dienesta un piesaistīt dienestam jaunus kvalificētus darbiniekus.

5.5. Ģenerālprokuratūra atzīmē, ka Prokuroru izdienas pensiju likums paredz tiesības uz izdienas pensiju strādājošiem prokuroriem no 50 gadu vecuma un ir vērsts uz to prokuratūras kadru nomaiņu, kuriem pēc 20 gadus ilga saspringta, ar pastāvīgu stresu, kā arī ar psiholoģiski emocionālās un fiziskās pārslodzes apstākļiem saistīta darba kriminālvajāšanā un citu pienākumu veikšanā ir mazinājušās nepieciešamās profesionālās iemaņas. Izdienas pensija paver šīm personām iespēju pārkvalificēties un izvēlēties citu profesiju.

Izdienas pensija ir viens no svarīgiem faktoriem, kas prokuroru amata pienākumu izpildes laikā attur no nokļūšanas interešu konflikta un korumpētā stāvoklī.

Izdienas pensija ir būtisks arguments tam, lai jauni un izglītoti juristi saistītu savu karjeru un profesionālo izaugsmi ar darbu prokuratūrā, un līdz ar to nodrošina maksimāli atbilstošu kadru atlasī.

Citastarp Ģenerālprokuratūra atzīmē, ka prokuroru un Iekšlietu ministrijas sistēmā strādājošo izmeklētāju darbs pēc sava rakstura, sarežģītības pakāpes, intensitātes un psiholoģiskās slodzes ir līdzīgs.

5.6. Satversmes aizsardzības birojs (turpmāk – SAB) uzsver, ka Satversmes aizsardzības biroja amatpersonu izdienas pensiju likumā paredzētās izdienas pensijas nepieciešamību diktē regulāra palielināta psiholoģiska slodze paaugstināta riska apstākļos, kas izraisa priekšlaicīgu īpašo darba spēju pazemināšanos.

5.7. Kultūras ministrija uzsver, ka izdienas pensiju noteikšanas nepieciešamība valsts un pašvaldību profesionālo orķestru, koru,

koncertorganizāciju, teātru un cirka māksliniekiem pamatota Valsts un pašvaldību profesionālo orķestru, koru, koncertorganizāciju, teātru un cirka mākslinieku izdienas pensiju likuma 1. pantā. Proti, “sakarā ar to, ka šajās profesijās pēc noteikta laika nostrādāšanas darbs saistīts ar profesionālo iemaņu zudumu pirms vecuma pensijas piešķiršanai noteiktā vecuma sasniegšanas”.

Kultūras ministrija atzīmē, ka minētajās profesijās darba specifika ir saistīta ar lielu fizisko, kā arī psihisko un nervu piepūli un atmiņas noslodzi, ātru reakciju pēkšņās situācijās. Lai saglabātu pienācīgu profesionālo līmeni un augstu māksliniecisko kvalitāti, māksliniekam jābūt ļoti labā fiziskajā formā (īpaši pievēršot uzmanību atsevišķu orgānu nevainojamai veselībai). Turklāt visu darbības laiku jā saglabā augsta psiholoģiskā noturība. Likumā minēto profesiju pārstāvjiem nav iespējams saglabāt atbilstošu profesionālo līmeni līdz pensijas vecumam. Zaudējot darba devēja prasībām atbilstošās spējas (vidēji 38–55 gadu vecumā), darbinieks kļūstot sociāli neaizsargāts, jo viņa vecums, veselības stāvoklis un izglītības specifika apgrūtina pārkvalificēšanos atbilstoši darba tirgus prasībām.

Secinājumu daļa

6. Satversmes 91. pants noteic, ka “visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas”. Satversmes tiesa spriedumos vairākkārt norādījusi, ka tiesiskās vienlīdzības princips liek vienādi izturēties pret personām, kas ir vienādos un salīdzināmos apstākļos. Atšķirīga attieksme pret šādām personām pieļaujama vienīgi tad, ja tai ir saprātīgs un objektīvs pamats. Tiesiskās vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos. Tikai tad, ja tiek konstatēts, ka pastāv objektīvs un saprātīgs pamats, vienlīdzības princips pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos apstākļos, vai vienādu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos

(sk., piemēram, Satversmes tiesas sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 13. punktu).

Satversmes tiesas praksē daudzkārt izskatītas arī lietas par tādu normu atbilstību Satversmes 91. pantam, kuras izdotas sociālo tiesību jomā (sk., piemēram, Satversmes tiesas spriedumu lietā Nr. 2006-07-01). Lai arī likumdevējs saskaņā ar Satversmes 109. pantu bauda plašu rīcības brīvību, izvēloties regulējumu šajā tiesību jomā, regulējumam jāatbilst Satversmes 91. pantam.

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa, izskatot lietu “Steks pret Apvienoto Karalisti”, kurā iesniedzēji citastarp sūdzējās par nevienlīdzību labklājības sistēmā, ir uzsvērusi, ka pabalstu vai pensiju sistēmai, ko rada valsts, ir jāatbilst Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam (sk.: *Stec v. the United Kingdom, ECHR [GC], [2006], para 53*).

Lai arī “tiesiskās vienlīdzības princips dažādu valstu tiesību sistēmās un starptautiskās konvencijās ir noregulēts atšķirīgā veidā un formulējumos. [...] tiesiskās vienlīdzības princips kopumā – balstīts uz vienu vai abām tā sastāvdaļām – visās demokrātiskās un tiesiskās valstīs darbojas visumā līdzīgā (bet tomēr ne vienādā) apjomā” (*Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. Latvijas Vēstnesis, 2003. gada 8. maijs, Nr. 68*).

Līdzīgi Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, Vācijas Pamatlikuma 3. panta pirmā daļa noteic: “Visi cilvēki likuma priekšā ir vienlīdzīgi.” Analizējot Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas praksi, vācu tiesību zinātnieki norādījuši, ka Vācijas Pamatlikuma 3. panta pirmajai daļai ir praktiska nozīme gandrīz visās dzīves jomās. Citastarp īpaši tiek uzsvērtā šīs normas nozīme sociālajā jomā. Likumdevēja pūles īstenot taisnīgumu, nosakot aizvien vairāk speciālu regulējumu, vienlaikus bieži noved pie konflikta ar Pamatlikuma 3. panta pirmo daļu, uz ko atsaucas tie, kuriem šādi regulējumi nav noteikuši priekšrocības (sk.: *Gubelt M., in: von Münch/Kunig, Grundgesetz-Kommentar, Band 1, 5. Aufl. 2000, Rn. 4 zu Art. 3*).

Savukārt, izskatot lietu par Lietuvas Republikas likuma par speciālajām valsts pensijām Iekšlietu dienesta, Speciālās izmeklēšanas dienesta, Valsts drošības dienesta, aizsardzības un prokuratūras iestāžu amatpersonām un karavīriem, Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa uzsvēra, ka vienlīdzības princips ir jāievēro gan pieņemot likumus, gan arī tos piemērojot. Šis princips prasa, lai homogēni fakti tiktu tiesiski novērtēti vienā un tai pašā veidā, un liedz patvaļīgi atšķirīgā veidā novērtēt faktus, kas pēc būtības ir vienādi. No otras puses, konstitucionālais princips – vienlīdzība likuma priekšā – neliedz noteikt likumā atšķirīgu tiesisku regulējumu attiecībā uz atsevišķām personu kategorijām, kas atrodas atšķirīgās situācijās. Sociālās dzīves daudzveidība var būt par pamatu tiesiskā regulējuma veidam un saturam (*sk. Lietuvas Republikas Konstitucionālās tiesas 2000. gada 23. aprīļa spriedumu lietā Nr. 27/2000*).

Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa secina, ka likumdevējs, veidojot procedūru valsts pensiju aprēķināšanai un pārrēķināšanai dienesta karavīriem un amatpersonām, diferencē šo procedūru, ņemot vērā dažādus dienesta apstākļus, formālo pensiju regulējuma spēkā stāšanos, ieņemamo amatu, dienesta laiku, kategoriju, izglītību utt. Tomēr visām minētajām personu kategorijām pensija tiek aprēķināta, vadoties no tā, kādu amatu karavīrs vai amatpersona ieņem tajā mēnesī, kad dodas pensijā. Vērā tiek ņemta amata alga kopā ar papildu piemaksu par pakāpi, dienesta laiks un kategorija. Šādā regulējumā Lietuvas Konstitucionālā tiesa nav saskatījusi nevienlīdzīgu attieksmi pret minētajām personām un atzinusi, ka apstrīdētās likuma normas atbilst Lietuvas Republikas Konstitūcijas 29. pantam (*sk. Lietuvas Republikas Konstitucionālās tiesas 2000. gada 23. aprīļa spriedumu lietā Nr. 27/2000, www.codices.coe.int*).

Tādējādi gan Satversmes tiesas, gan Eiropas Cilvēktiesību tiesas, gan citu valstu konstitucionālo tiesu prakse zināmos gadījumos ļauj izvērtēt to, vai dažādām personu grupām noteiktās sociālās garantijas atbilst tiesiskās vienlīdzības principam.

7. Lai izvērtētu, vai apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. pantam, nepieciešams noskaidrot:

- 1) kuras personas atrodas vienādos vai pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;
- 2) vai apstrīdētās normas paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām;
- 3) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai pastāv leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips.

Valsts cilvēktiesību birojs uzskata, ka salīdzināmos apstākļos atrodas militārpersonas, kas saņem izdienas pensiju, un citas personu grupas, kas arī saņem izdienas pensiju.

Savukārt pēc Saeimas domām, apstrīdēto normu atbilstību tiesiskās vienlīdzības principam izvērtēt neesot iespējams, jo nevarot uzskatīt, ka visas amatpersonas (piemēram, tiesneši, prokurori, militārpersonas un SAB amatpersonas), kurām likumā noteiktajā kārtībā un gadījumos ir tiesības pretendēt uz izdienas pensiju, atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.

Šāds Saeimas viedoklis nav pamatots, jo “divas situācijas nekad nav pilnīgi identiskas. Tādēļ salīdzināšanai ir jāizvēlas tāda situācija, kurai ir viens vai vairāki kopīgi elementi ar pārbaudāmo situāciju. Kopējam elementam ir jāapvieno abas situācijas zem viena virsjēdziena (*genus proximum*)” (*Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. Latvijas Vēstnesis, 2003. gada 8. maijs, Nr. 68*).

Ministru kabinets norāda, ka darba specifiku, apstākļus un prasības attiecībā uz vispārējo fizisko un psiholoģisko sagatavotību militārpersonām un citām profesijām, kuru pārstāvjiem noteiktas izdienas pensijas, nevarot savstarpēji salīdzināt. Šādam apgalvojumam var piekrist, tomēr tas nenozīmē, ka vispār nav kritēriju, pēc kuriem šīs personas iespējams salīdzināt.

Piemēram, Beļģijas Arbitrāžas tiesa secinājusi, ka policijas reformas gaitā ir pieļauta nevienlīdzīga attieksme pret tiesu policijas ierēdņiem un municipālās policijas ierēdņiem, nosakot dažādu spēkā stāšanās laiku prasībai par noteiktu vecumu sasniegušo personu obligātu pensionēšanu. Vienlaikus tajā pašā lietā Arbitrāžas tiesa salīdzināja arī normas, kas noteica šajā jomā atšķirības attiecībā uz tiesu policijas virsniekiem un ierindas sastāvu (*sk. Beļģijas Arbitrāžas tiesas 1999. gada 10. marta spriedumu lietā Nr. 31/99, www.codices.coe.int*).

Izraugoties vairākus elementus, kas kopīgi militārpersonām, kuras saņem izdienas pensiju, un kādai citai personu grupai, iespējams identificēt vairākus kopējus virsjēdzienus.

7.1. Visus izdienas pensiju saņēmējus visupirms raksturo viens būtisks kopējs elements, proti, dienesta vai darba attiecības ar valsti. Raugoties no šā viedokļa, visas personas, kuras ir vai ir bijušas vai nu dienesta, vai arī darba attiecībās ar valsti, atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Izdienas pensijas paredzēšana vienai daļai no šīm personām jau pati par sevi veido atšķirīgu attieksmi, kam saskaņā ar Satversmes 91. pantu ir jābūt objektīvi pamatotai.

Lietā, kurā bija apstrīdēta izdienas pensiju piešķiršanas kārtība prokuratūras darbiniekiem, Satversmes tiesa visupirms aplūkoja šīs pensijas būtību un saistību ar citu veidu pensijām. Satversmes tiesa secināja, ka “konkrētā nozarē nodarbinātajiem paredzot izdienas pensiju, tiek pieņemts, ka darbspēju zudums var iestāties agrāk. Ja attiecīgā nozarē strādājoša persona uzskata, ka tās darbspējas ir zudušas jau pirms vecuma pensijas piešķiršanai noteiktā vecuma sasniegšanas, tā var uzteikt darbu un pieprasīt izdienas pensiju. [...] Galvenais izdienas pensijas mērķis ir nodrošināt iztikas līdzekļus personām, kuru darbs saistīts ar ātrāku profesionālo iemaņu zudumu, kas var rasties pirms vecuma pensijas piešķiršanai noteiktā vecuma sasniegšanas. Bez tam, ņemot vērā paaugstināto izdienas pensijas apmēru, kas saistīts ar tās aprēķina formulu (*sk. šā sprieduma 2.3. punktu*), izdienas pensija ir papildu sociālā garantija personām,

kurās valsts interesēs īpašos apstākļos pildījušas noteiktas funkcijas” (*Satversmes tiesas sprieduma lietā Nr. 2003-14-01 7. punkts*).

Savukārt Augstākās padomes 1990. gada 29. novembrī pieņemtajā likumā “Par valsts pensijām” bija noteikts, ka izdienas pensiju piešķir pilsoņiem, kas strādā atsevišķās profesijās, darbošanās kurās pēc noteikta darba stāža uzkrāšanas ir saistīta ar profesionālo iemaņu zudumu vai sociālu bīstamību.

No Valsts un pašvaldību profesionālo orķestru, koru, koncertorganizāciju, teātru un cirka mākslinieku izdienas pensiju likuma 2. panta izriet, ka minētās izdienas pensijas nepieciešamas, lai nodrošinātu valsts vai pašvaldību profesionālo orķestru, koru, koncertorganizāciju, teātru un cirka mākslinieku tiesības uz izdienas pensiju sakarā ar to, ka šajās profesijās pēc noteikta laika nostrādāšanas darbs saistīts ar profesionālo iemaņu zudumu pirms vecuma pensijas piešķiršanai noteiktā vecuma sasniegšanas.

Atbilstoši Tiesnešu izdienas pensiju likuma 1. pantam izdienas pensija kalpo tiesnešu neatkarības nostiprināšanai, garantējot likumā paredzētās viņu tiesības uz atbilstošu materiālo nodrošinājumu pēc amata atstāšanas.

No Diplomātu izdienas pensiju likuma izriet, ka diplomātu tiesības uz izdienas pensiju nepieciešamas, lai veicinātu diplomātiskā un konsulārā dienesta stabilitāti un pēctecību.

Militārpersonu izdienas pensiju likums, likums “Par izdienas pensijām Iekšlietu ministrijas sistēmas darbiniekiem ar speciālajām dienesta pakāpēm”, Satversmes aizsardzības biroja amatpersonu izdienas pensiju likums un Prokuroru izdienas pensiju likums neietver pamatojumu, kāpēc attiecīgajām personām valsts noteic izdienas pensiju. Tomēr no attiecīgo ministriju paskaidrojumiem par to, kāds ir izdienas pensiju mērķis, var secināt, ka izdienas pensiju noteikšana nepieciešama vairāku apsvērumu dēļ.

Tā Aizsardzības ministrija norāda, ka karavīriem dienesta pildīšanas laiks ir īpaši ierobežots un dienestu nav iespējams turpināt līdz vecuma pensijas piešķiršanai noteiktā vecuma sasniegšanai. Izdienas pensija nodrošina atvaļinātajiem karavīriem iespēju integrēties civilajā dzīvē, proti, iespēju apgūt

civilo profesiju un nodrošina viņiem iztikas līdzekļus, ņemot vērā to, ka dienesta nosacījumi, prasības un apstākļi var būtiski ietekmēt karavīru turpmākās iespējas konkurēt darba tirgū. Turklāt izdienas pensija ir viens no faktoriem, kas kompensē ierobežojumus, kuri ir spēkā karavīru militārā dienesta izpildes laikā.

Apspriežot Militārpersonu izdienas pensiju likumu otrajā lasījumā, Saeimas deputāts Ģirts Valdis Kristovskis uzsvēra: “Sociālās garantijas – tas ir pats svarīgākais un, manuprāt, “jutīgākais” militāro cilvēku jautājums, jo no tā, cik šīs sociālās lietas ir sakārtotas, ir atkarīga viņu uzticība valstij un arī nodrošinātība priekšdienās. Un faktiski arī militārā specifika prasa īpaši atbildīgu pieeju sociālo jautājumu sakārtošanai” (*6. Saeimas 1998. gada 26. februāra sēdes stenogramma. Latvijas Vēstnesis, 1998. gada 3. marts, Nr. 55/56*).

Iekšlietu ministrija norāda, ka izdienas pensija iekšlietu sistēmā kalpo gan kā materiālā stāvokļa nodrošinājums, gan arī kā sociālā garantija darbiniekam, kurš noteiktu darba dzīves posmu veltījis valstij svarīgu funkciju izpildei – valsts iekšējās drošības sargāšanai, turklāt specifiskos, fiziski un psihoemocionāli sarežģītos un ne vienmēr prognozējamos dienesta apstākļos. Dienestā esošie darbinieki arī no darba brīvajā laikā var tikt iesaistīti dabas stihiju radītu postījumu, ugunsgrēku un citu katastrofu seku likvidācijā, vai valstij nozīmīgu pienākumu veikšanā, ja valsts rīcībā esošie cilvēku resursi ir nepietiekami. Spējas pildīt dienestu minētajos apstākļos ar gadiem samazinās.

Savukārt Ģenerālprokuratūra uzsver, ka izdienas pensiju noteikšana ir vērsta uz to prokuratūras kadru nomaiņu, kuriem pēc 20 gadus ilga saspringta, ar pastāvīgu stresu, kā arī ar psiholoģiski emocionālās un fiziskās pārslodzes apstākļiem saistīta darba kriminālvajāšanā un citu pienākumu veikšanā ir mazinājušās nepieciešamās profesionālās iemaņas. Izdienas pensija paver šīm personām iespēju pārkvalificēties un izvēlēties citu profesiju. Vienlaikus izdienas pensija ir viens no būtiskiem faktoriem, kas prokuroru amata pienākumu izpildes laikā attur no nokļūšanas interešu konflikta un korumpētā stāvoklī.

Visus minētos argumentus, kas pamato, kādēļ atsevišķām valsts nodarbināto personu kategorijām tiek noteikta sevišķa sociālā garantija – izdienas pensija, nosacīti var iedalīt vairākās grupās:

1) attiecīgā dienesta vai profesijas īpatnības ir saistītas ar profesionālo iemaņu mazināšanos vai zudumu, sasniedzot noteiktu vecumu vai nostrādājot šajā profesijā noteiktu laiku (uzkrājot zināmu darba stāžu). Šis arguments attiecas uz mākslas profesiju pārstāvjiem, iekšlietu sistēmas darbiniekiem, militārpersonām, SAB un prokuratūras darbiniekiem, taču tiešā veidā nav attiecināms uz tiesnešiem un diplomātiskā dienesta darbiniekiem;

2) attiecīgā persona pilda valstij svarīgu dienestu, kura gaita būtiski atšķiras no to personu darba apstākļiem, kuras strādā uz civiltiesiska līguma pamata. Dienesta laikā persona ir pakļauta valsts noteiktiem būtiskiem ierobežojumiem (dienesta gaitas reglamentiem u.c.), tās pienākums ir iesaistīties dienesta izpildē iepriekš neparedzētos, nereti bīstamos apstākļos. Izdienas pensija šajā gadījumā, no vienas puses, kompensē minētā dienesta laikā priekšlaicīgi zaudētās darba spējas, bet, no otras puses, kalpo kā kompensācija par dienesta laikā noteiktajiem ierobežojumiem neatkarīgi no tā, vai šie ierobežojumi ir vai nav radījuši priekšlaicīgu darba spēju samazināšanos. Šis arguments attiecas uz visiem tiem izdienas pensiju saņēmējiem, kas ir dienesta attiecībās ar valsti, daļēji arī uz tiesnešiem, taču neattiecas uz mākslas profesiju pārstāvjiem;

3) izdienas pensija netieši veido it kā “atliktu atalgojumu” par nevainojamu dienestu ilgā laika periodā un sekmē attiecīgo dienestu un institūciju kvalitatīvu darbību, it īpaši antikorupcijas aspektā. Šis arguments attiecas uz visiem tiem izdienas pensiju saņēmējiem, kas ir dienesta attiecībās ar valsti, taču nav attiecināms uz mākslas profesiju pārstāvjiem.

Atšķirīgā attieksme pret personām, kas darbojas minētajās profesijās un pilda minēto dienestu vai amata pienākumus, ir attaisnojama ar leģitīmiem mērķiem, proti, gan ar sabiedrības interešu aizsardzību, nodrošinot attiecīgo dienestu darbu, gan arī ar katras attiecīgā profesijā strādājošas vai attiecīga amata pienākumus pildošās personas sociālo interešu aizsardzību.

Izstrādājot izdienas pensiju saņemšanas nosacījumus, katrā konkrētā gadījumā likumdevējam jāpārlicinās, vai priekšrocības, ko valsts noteikusi izdienas pensijas saņēmējam, bet nav noteikusi citām pašas nodarbinātajām personām, ir samērīgas.

7.2. Apkopojot iepriekšminētos argumentus par to, ar kādu mērķi katra izdienas pensija noteikta, visas izdienas pensijas var nosacīti iedalīt trijās grupās:

1) izdienas pensija, kas noteikta galvenokārt ar mērķi kompensēt darba spēju priekšlaicīgu zaudējumu profesijā, proti, izdienas pensija māksliniekiem;

2) izdienas pensijas, kas noteiktas galvenokārt ar mērķi kompensēt dienesta laikā noteiktos papildu ierobežojumus un slodzi, kā arī sekmēt attiecīgo dienestu un institūciju kvalitatīvu darbību, it īpaši antikorupcijas aspektā, taču nav saistītas ar nepieciešamību attiecīgajām personām priekšlaicīgi pensionēties, proti, izdienas pensijas tiesnešiem un diplomātiem;

3) izdienas pensijas, kas noteiktas ar visiem trim iepriekšminētajiem mērķiem, proti, izdienas pensijas militārpersonām, SAB darbiniekiem, iekšlietu sistēmas darbiniekiem ar speciālajām dienesta pakāpēm un prokuroriem.

Nenoliedzot iespēju pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināt visas personas, kas saņem izdienas pensijas, Satversmes tiesa secina, ka visupirms vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos atrodas tās personas, kuras saņem pēdējā grupā minētās izdienas pensijas, proti, 1) militārpersonas; 2) SAB darbinieki; 3) iekšlietu sistēmas darbinieki ar speciālajām dienesta pakāpēm un 4) prokurori.

Kopējais elements, kas minētās situācijas padara salīdzināmas, ir tas, ka visas šīs personas ir nodarbinājusi noteikta veida valsts institūcija un sakarā ar šo darbu vai dienestu personas saņem viena veida sociālo garantiju – izdienas pensiju, kas noteikta, lai sasniegtu vienus un tos pašus mērķus.

Kā tas jau iztirzāts iepriekš (*sk. šā sprieduma 7. punktu*), līdzīgas personu kategorijas Lietuvas Republikā saņem izdienas pensiju viena likuma ietvaros un pēc vienotiem kritērijiem.

Latvijas likumdevējs gan katrai no šīm personu grupām izdienas pensiju noteicis ar atsevišķu likumu, bet faktiski jau pats ir norādījis uz šo pensiju līdzību un savstarpējo saistību.

Valsts drošības iestāžu likuma 23. pants paredz, ka “valsts drošības iestāžu amatpersonām izdienas pensijas tiek piešķirtas saskaņā ar normatīvajiem aktiem, kas regulē aizsardzības un iekšlietu iestāžu, kā arī Satversmes aizsardzības biroja darbinieku izdienas pensijas”.

Satversmes aizsardzības biroja amatpersonu izdienas pensiju likuma 3. pants paredz, ka izdienas stāžā, kas dod tiesības uz izdienas pensiju, citastarp ieskaita laiku, ko biroja amatpersona nodienējusi Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas sistēmas iestādēs, obligātā aktīvā militārā dienesta laiku un profesionālā militārā dienesta laiku Latvijas Republikas NBS sastāvā, laiku, kas nostrādāts Latvijas Republikas prokuratūras iestādēs prokurora amatos.

Likuma “Par izdienas pensijām Iekšlietu ministrijas sistēmas darbiniekiem ar speciālajām dienesta pakāpēm” 3. pants paredz, ka izdienas stāžā, kas dod tiesības uz minēto izdienas pensiju, citastarp ierēķina arī obligātā militārā dienesta laiku, ierindas dienesta laiku Zemessardzē un aktīvā militārā dienesta laiku Aizsardzības ministrijas pakļautībā un pārziņā esošajās (bijušajās) militārajās struktūrvienībās, laiku, kas pirms iestāšanās Iekšlietu ministrijas dienestā nostrādāts prokuratūrā.

Arī Militārpersonu izdienas pensiju likuma 3. pants paredz izdienas stāžā, kas dod tiesības uz izdienas pensiju, ieskaitīt gan dienesta laiku Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas sistēmā, gan arī prokuratūrā nostrādāto laiku.

Turklāt Militārā dienesta likuma 48. panta otrā daļa paredz, ka karavīram izdienas stāžā citastarp ieskaita dienesta laiku Iekšlietu ministrijas sistēmas, valsts drošības un prokuratūras iestādēs amatos ar speciālajām dienesta pakāpēm.

Arī Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas priekšsēdētāja Ludmila Kuprijanova, ziņojot par Militārpersonu izdienas pensiju likuma projektu pirmajā lasījumā 1998. gada 15. janvāra Saeimas sēdē, norādīja uz šā likuma līdzību ar likumprojektu par izdienas pensijām attiecīgajiem iekšlietu sistēmas

darbiniekiem. Viņa teica: “Es domāju, ka par šo jautājumu pietiekami daudz jau ir runāts un spriests, tās ir speciālās pensijas militārpersonām. Šodien no rīta mēs jau atbalstījām tādas pašas pensijas iekšlietu darbiniekiem, tādēļ es negribētu kavēt jūsu uzmanību un aicinu jūs atbalstīt šo likumprojektu pirmajā lasījumā” (6. Saeimas 1998. gada 15. janvāra sēdes stenogramma. Latvijas Vēstnesis, 1998. gada 20. janvāris, Nr. 13/14).

Tādējādi militārpersonas un citi šajā sprieduma punktā minēto izdienas pensiju saņēmēji atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

7.3. Vienlaikus jāņem vērā, ka zināmos gadījumos iespējams un pat nepieciešams salīdzināt arī atsevišķas personas, kas pilda vienu un to pašu dienestu. Piemēram, gadījumā, kad atsevišķi nosacījumi attiektos tikai uz viena dzimuma personām vai būtu noteikti sakarā ar piederību pie kādas konkrētas politiskās partijas vai tautības u.c.

Visas personas, kas pilda militāro dienestu, atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Atšķirīga attieksme pret atsevišķām personām, tostarp nosakot atalgojuma vai izdienas pensijas apmēru, pieļaujama tikai tiktāl, ciktāl tā izriet no pildāmā dienesta specifikas un citiem objektīviem apstākļiem.

Tāpat zināmos gadījumos iespējams salīdzināt arī atsevišķas personas, kas pilda pēc satura līdzīgas funkcijas, atrodoties dažādos dienestos. Piemēram, Ģenerālprokuratūra atzīst, ka “prokuroru un Iekšlietu ministrijas sistēmā strādājošo izmeklētāju darbs pēc sava rakstura, sarežģītības pakāpes, intensitātes un psiholoģiskās slodzes ir līdzīgs”. Pēc satura līdzīgas funkcijas veic iekšlietu sistēmas darbinieki, apsargājot diplomātiskās pārstāvniecības un speciālos objektus, un Valsts prezidenta un Saeimas drošības dienests, gādājot par augstu Latvijas valsts amatpersonu personisko drošību.

8. Salīdzinot minēto izdienas pensiju likumu uzbūvi un tajos ietvertos pamatprincipus, pamatots ir pieteikuma iesniedzēja secinājums, ka visiem izdienas pensiju likumiem ir līdzīga struktūra. Kā pamatkritērijs izdienas pensijas piešķiršanai visām grupām tiek izvirzīts noteikts izdienas stāžs, bet kā papildu kritērijs, ko atsevišķos gadījumos neņem vērā, – vecums. Izdienas pensija visām grupām tiek aprēķināta kā noteikts procentuāls apmērs no iepriekšējā atalgojuma. Iepriekšējais atalgojums tiek skaitīts par noteiktu laika posmu līdz aiziešanai izdienas pensijā. Arī citi nosacījumi visām grupām ir līdzīgi.

Atšķirīgi nosacījumi savukārt paredzēti tā atalgojuma apmēram, no kura izdienas pensija tiek aprēķināta.

Iekšlietu sistēmas darbiniekiem ar speciālajām dienesta pakāpēm, SAB un prokuratūras darbiniekiem likumos noteiktais atalgojums un atalgojums, no kura tiek aprēķināta izdienas pensija, ir vienāds (*sk. šā sprieduma 1. punktu*).

Piemēram, likuma “Par izdienas pensijām Iekšlietu ministrijas sistēmas darbiniekiem ar speciālajām dienesta pakāpēm” 4. panta pirmā daļa paredz, ka “izdienas pensiju aprēķina no darbinieka vidējās mēneša darba samaksas (turpmāk – darba samaksa) par pēdējiem pieciem gadiem pirms atbrīvošanas no dienesta”.

Savukārt atbilstoši tā paša panta otrajai daļai, darba samaksā, no kuras tiek aprēķināta izdienas pensija, ietilpst amatalga, prēmija, piemaksa par speciālo dienesta pakāpi, piemaksa par izdienu un citas piemaksas, kuru veidus nosaka Ministru kabinets.

Arī Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma 32. panta pirmā daļa paredz, ka amatpersona saņem darba samaksu, ko veido mēneša amatalga, piemaksas un prēmijas.

Turpretī militārpersonām izdienas pensija tiek aprēķināta tikai no atalgojuma daļas, proti, tajā netiek ietvertas attiecīgajai militārpersonai noteiktās piemaksas. Tādējādi pret militārpersonām ir noteikta atšķirīga

attieksme – saskaņā ar apstrīdētajām normām izdienas pensija tiek aprēķināta tikai no atalgojuma daļas. Proti, tajā netiek ietvertas attiecīgajai militārpersonai noteiktās piemaksas.

8.1. Nav pamatots Saeimas viedoklis, ka piemaksas ir īslaicīgs maksājums, bet izdienas pensijai jāatspoguļo visā dienesta laikā paveiktais un bijušie apstākļi.

Šādam viedoklim var piekrist tikai tiktāl, ciktāl tas attiecas uz viena veida piemaksu, proti, par piedalīšanos starptautiskās operācijās. Tomēr arī šajā gadījumā jāņem vērā, ka šīs piemaksas vairs būtiski neietekmē militārpersonu pensiju, jo Militārpersonu izdienas pensiju likuma 5. panta trešā daļa paredz, ka “militārpersonai, kura dienesta laikā ir piedalījusies šā likuma 4.panta pirmās daļas 1.punktā minētajās starptautiskajās operācijās, aprēķinot izdienas pensiju, par šo operāciju izpildes laiku ņem vērā šā panta otrajā daļā noteikto dienesta atalgojumu, kas militārpersonas amatam bija noteikts tās pamatdienesta vietā Latvijā pirms nosūtīšanas minēto starptautisko operāciju veikšanai”.

Atbildes rakstos gan Saeima, gan Ministru kabinets galvenokārt iztīrā minētās piemaksas par piedalīšanos starptautiskajās operācijās, taču neņem vērā, ka militārpersonām noteikta arī virkne citu būtisku piemaksu, piemēram, piemaksas saņem nesprāgušas munīcijas neitralizēšanas un improvizēto spridzināšanas ierīču neitralizēšanas speciālisti; sapieri, kas veic atmīnēšanas darbus; ūdenslīdēji; jūras kuģa vai gaisa kuģa glābšanas komandas (apkalpes) locekļi; Saeimas un Valsts prezidenta drošības dienesta karavīri, kuri veic amatpersonu personīgo apsardzi; karavīri, kuri pavada vai pārvadā bīstamas kravas.

Piemaksas noteiktas arī karavīriem par dienestu specifiskos (apgrūtinošos) apstākļos. Piemēram, šādas piemaksas saņem karavīrs vai kadets, kurš dienesta pienākumus pilda uz kuģa jūrā; gaisa kuģa apkalpes loceklis; speciālo uzdevumu vienības karavīrs; instruktoru sastāva karavīrs, kurš lauka apstākļos apmāca citus

karavīrus, militārās policijas karavīrs, kurš saskaņā ar normatīvajiem aktiem veic izmeklēšanu vai operatīvās darbības.

Tāpat piemaksas noteiktas arī karavīriem par specifisku, NBS īpaši nepieciešamu izglītību un dienestu šai izglītībai atbilstošā amatā (piemēram, informācijas tehnoloģiju vai sakaru sistēmas projekta vadītājs, informācijas tehnoloģiju vai sakaru speciālists), kā arī karavīriem par paaugstinātu atbildību, kas saistīta ar pakļautībā esošā personālsastāva vadību.

Šīs piemaksas atspoguļo attiecīgās personas dienesta būtiskas iezīmes. Neņemot tās vērā, pret personām tiek pieļauta atšķirīga attieksme visupirms salīdzinājumā ar citiem militārā dienesta karavīriem, kuri šādas piemaksas nesaņem, jo pilda dienestu mazāk intensīvos un saspringtos apstākļos, bet ir tiesīgi pretendēt uz tāda paša lieluma izdienas pensiju.

Atšķirīga attieksme konstatējama arī salīdzinot militārpersonas un citu dienestu, piemēram, iekšlietu sistēmas, darbiniekus ar speciālajām dienesta pakāpēm, kuriem līdzīgas piemaksas tiek ņemtas vērā, aprēķinot izdienas pensiju. Tā atbilstoši Ministru kabineta 2006. gada 31. oktobra noteikumiem Nr. 904 "Noteikumi par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm darba samaksas sistēmu un amatiem atbilstošajām augstākajām speciālajām dienesta pakāpēm" piemaksas iekšlietu sistēmā citastarp noteiktas, piemēram, par dienesta pienākumu pildīšanu uz kuģa; par dienesta pienākumu pildīšanu uz gaisa kuģa; valsts policijas amatpersonām, kuras apsargā vēstniecības un speciālos objektus; par amata pienākumu pildīšanu informācijas tehnoloģiju un sakaru jomā.

8.2. Saeima pauž viedokli, ka atšķirīgā attieksme pret militārpersonām ir attaisnojama ar to, ka noteikts atšķirīgs vecums, kad var pieprasīt izdienas pensiju. Atsevišķām militārpersonām tas varot būt 35 gadi, lai gan prokuroriem un Iekšlietu ministrijas sistēmas amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm

šis vecums parasti esot vismaz 50 gadi. Līdz ar to šīs amatpersonas neatrodies vienādos un salīdzināmos apstākļos.

Tomēr jāņem vērā, ka militārpersonām tiesību iegūšanai uz izdienas pensiju nepieciešamais vecums nav noteikts, jo Militārā dienesta likuma 41. pantā ir noteikts maksimālais vecums militārajā dienestā katrā konkrētajā amatā. Leitnantam profesionālajā aktīvajā dienestā tas ir 35 gadi, citām militārpersonām – 45 līdz 60 gadi.

Vecums, kurā persona pensionējas, varētu attaisnot atšķirības pensijas apmērā, ciktāl var pieņemt, ka, pensionējoties, piemēram, 35 gadu vecumā, personai ir iespējas apgūt citu profesiju. Izdienas pensijas mērķis šajā gadījumā visupirms ir nodrošināt personai atbalstu pārkvalificēšanās periodā, savukārt, personai, kura pensionējas īsi pirms vispārējā pensijas vecuma sasniegšanas, izdienas pensijai jānodrošina pienācīga iztika, jo varbūtība, ka persona šajā vecumā pārkvalificēsies, ir minimāla. Tomēr apstrīdētā norma neparedz diferencētu attieksmi pret personām, kas pensionējas tādā pašā vecumā kā prokuratūras darbinieki vai attiecīgie iekšlietu iestāžu darbinieki, un personām, kas pensionējas agrāk. Līdz ar to attiecīgās piemaksas netiek ņemtas vērā arī tām militārpersonām, kas ir nodienējušas līdz vecumam, kurā parasti pensionējas prokuratūras darbinieki vai iekšlietu iestāžu darbinieki.

9. Izskatīšanai Saeimā iesniegto Noteikumu Nr. 272 anotācijā norādīts, ka tie nepieciešami “sakarā ar to, ka pēdējā gada laikā ievērojami ir paplašinājušies starptautisko operāciju veidi, kuros aktīvu dalību ņem Latvijas militārpersonas, arvien biežāk rodas neordināras situācijas izdienas pensiju piešķiršanas praksē no aktīvā dienesta atvaļinātajām militārpersonām, kuras dienesta laikā ir piedalījušās tajās.

Šo neordināro situāciju būtība ir tāda, ka uz atsevišķām starptautiskajām operācijām, ņemot vērā piedalīšanās nosacījumus, nākas nosūtīt militārpersonas, kurām ir lielāka militārā dienesta pieredze un atbilstoši arī lielāks izdienas stāžs.

Bieži vien šīm militārpersonām izdienas stāžs ir 20 un vairāk gadu. Ņemot vērā to, ka militārpersonu atalgojums par piedalīšanos starptautiskajās operācijās, atkarībā no dienesta pakāpes un amata, ir augsts – 750-950 latu mēnesī, daudzas militārpersonas šos apstākļus var izmantot savās personīgajās interesēs, lai, salīdzinot ar citām militārpersonām, iegūtu nesamērīgi lielas un viņu ieguldījumam dienestā neatbilstošas izdienas pensijas. Tādi gadījumi praksē jau ir bijuši, kad militārpersona, kura ir ieguvusi izdienas stāžu, kas nepieciešams izdienas pensijas piešķiršanai, nākošajā dienā pēc atgriešanās no starptautiskajām operācijām, lai iegūtu lielāku pensiju, iesniedz iesniegumu par atvaļināšanos no dienesta. Izmantojot minēto situāciju, militārpersonai ir iespēja, atkarībā no dienesta pakāpes un amata, iegūt: virsdienesta karavīriem (instruktoriem) – virs Ls 300; virsniekiem – virs Ls 400 lielu pensiju.

Aizsardzības ministrija uzskata, ka tāda situācija, kad militārpersona īsā dienesta periodā (6 mēneši) var iegūt iespēju saņemt viņas ieguldījumam dienestā faktiski neatbilstoši lielu pensiju, nav normāla un neatbilst valsts interesēm. Tāda situācija izsauc arī dažādas domstarpības un neapmierinātību militārpersonu vidū. To arī var saprast, jo militārpersonām, kas piedalās starptautiskās operācijās, Militārpersonu izdienas pensiju likuma 4. panta pirmajā daļā ir noteiktas arī citas privilēģijas – viena dienesta diena izdienas stāžā tiek ieskaitīta paaugstinātā apmērā, kas dod iespēju agrāk aiziet pensijā, kā arī pensijas apmēra pieaugumu” (7. Saeimas likumprojekta Nr. 651 “Grozījumi Militārpersonu izdienas pensiju likumā” anotācija: www.saeima.lv).

Arī atbildes rakstos Saeima un Ministru kabinets uzsver tikai pamatojumu tam, kāpēc, aprēķinot izdienas pensiju, nebūtu jāņem vērā par piedalīšanos starptautiskajās operācijās noteiktās piemaksas.

Pamatojums atšķirīgajai attieksmei attiecībā uz visām citām uzskaitītajām piemaksām nedz anotācijā, nedz atbildes rakstos nav saskatāms.

Līdz ar to apstrīdētajās normās noteiktajai atšķirīgajai attieksmei nav saprātīga un objektīva pamata un **apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 91. pantam.**

10. Satversmes tiesa vairākkārt norādījusi, ka no Satversmes 1. panta – kurš atzīstams par vienu no Latvijas Republikas kā demokrātiskas un tiesiskas valsts stūrakmeņiem – izriet virkne tiesiskas valsts principu, tostarp tiesiskās paļāvības princips. Satversmes 1. pants neliedz likumdevējam izdarīt pastāvošajā tiesiskajā regulējumā tādus grozījumus, kuri atbilst Satversmei. Tomēr demokrātiskā un tiesiskā valstī tiesiskās paļāvības princips prasa, lai, izdarot šādus grozījumus, tiktu paredzēta saudzējoša pāreja uz jauno regulējumu (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2002-12-01 secinājumu daļas 2. punktu, 2005. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2005-16-01 18. punktu*).

Pieņemot Militārpersonu izdienas pensiju likumu, tika noteikts, ka personas saņems tādas izdienas pensijas, kuras tiks aprēķinātas, ņemot vērā pilnu personas atalgojumu (ieskaitot piemaksas) par pēdējiem pieciem dienesta gadiem. Tādējādi tās militārpersonas, kurām jau bija atbilstošs izdienas stāžs, laikā pēc likuma spēkā stāšanās bija tiesīgas paļauties, ka viss to atalgojums pilnā apmērā tiks ņemts vērā, nosakot izdienas pensiju. Atsevišķos gadījumos šie Militārpersonu izdienas pensijai paredzētie noteikumi varēja būt svarīgi, lai persona, it īpaši finansiāli sarežģītajos apstākļos pirms atalgojuma reformas, tomēr turpinātu pildīt dienestu vai būtu gatava uzņemties papildu pienākumus.

Ministru kabinets Noteikumos Nr. 272 neparedz nekādu pāreju uz jauno regulējumu. Šādu pāreju neparedz arī attiecīgie grozījumi Militārpersonu izdienas pensiju likumā. Piemēram, bija iespējams noteikt, ka, aprēķinot izdienas pensiju par laiku no Militārpersonu izdienas pensiju likuma spēkā stāšanās dienas līdz Noteikumu Nr. 272 spēkā stāšanās dienai, atalgojumā tiek ņemtas vērā arī attiecīgās piemaksas.

Nedz Ministru kabinets, nedz Saeima, pieņemot apstrīdētās normas, šādu vai līdzīgu saudzējošu pāreju neparedzēja. **Līdz ar to apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 1. pantam.**

11. Konstatējot apstrīdēto normu neatbilstību kaut vienam Satversmes pantam, tās atzīstamas par prettiesiskām un spēkā neesošām. Līdz ar to vairs nav nepieciešams vērtēt minēto normu atbilstību Satversmes 109. pantam.

12. Nosakot brīdī, ar kuru apstrīdētās normas zaudē spēku, tiesa ņem vērā to, ka laikā, kamēr apstrīdētās normas bija spēkā, militārpersonu atalgojuma sistēma ir mainījusies, tāpēc nav saprātīgi noteikt, ka Militārpersonu izdienas pensiju likuma 5. pants šobrīd būtu spēkā tādā redakcijā, kādā tas bija spēkā pirms Noteikumu Nr. 272 izdošanas.

Vienlaikus jāņem vērā, ka militārpersonām pensijas tiek maksātas no attiecīgajai ministrijai valsts budžetā paredzētajiem līdzekļiem. Militārpersonu izdienas pensijām izmaksājamo finanšu līdzekļu strauja palielināšana, savlaicīgi neparedzot grozījumus valsts budžeta likumā, varētu būtiski ietekmēt atalgojuma izmaksu dēšanām militārpersonām, kā arī apgrūtināt ministrijas funkciju veikšanu, tādējādi aizskarot būtiskas valsts intereses.

Līdz ar to likumdevējam ir nepieciešams laiks normatīvā regulējuma pilnveidošanai, kā arī attiecīgu izmaiņu izdarīšanai valsts budžetā.

Vienlaikus Satversmes tiesa uzskata, ka ir jāaizsargā to atvaļināto militārpersonu tiesības, kuras laikā no Militārpersonu izdienas pensiju likuma spēkā stāšanās dienas līdz Noteikumu Nr. 272 spēkā stāšanās dienai – 2000. gada 19. augustam – nolēma turpināt militāro dienestu, paļaujoties uz to, ka par šo laiku izdienas pensija tiks aprēķināta no pilna atalgojuma. Lai nodrošinātu šo personu tiesību aizsardzību un dotu tām iespēju saņemt atbilstoši aprēķinātu izdienas pensiju, apstrīdētās normas atzīstamas par spēku zaudējušām no izdošanas brīža attiecībā uz tām atvaļinātajām militārpersonām, kurām, aprēķinot izdienas pensiju, tiek ņemts vērā laiks līdz Noteikumu Nr. 272 spēkā stāšanās brīdim, un attiecībā uz izdienas pensijas aprēķinu par šo laiku.

13. Ja tas ir nepieciešams un iespējams, Satversmes tiesa sava sprieduma nolēmumu daļā var atzīt, ka juridisko spēku atgūst tiesību normas, kas grozītas ar tādu apstrīdēto aktu, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiskā spēka tiesību normām (*sk. Satversmes tiesas sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*).

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1. Atzīt Ministru kabineta 2000. gada 15. augusta noteikumu Nr. 272 “Grozījumi Militārpersonu izdienas pensiju likumā” 3. punktu, 2000. gada 30. novembra likuma “Grozījumi Militārpersonu izdienas pensiju likumā” 3. pantu un 2006. gada 25. maija likumu “Grozījums Militārpersonu izdienas pensiju likumā” **par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un spēkā neesošiem no 2007. gada 1. jūnija.**

2. Attiecībā uz tām atvaļinātajām militārpersonām, kurām, aprēķinot izdienas pensiju, tika ņemts vērā laiks līdz 2000. gada 19. augustam, un attiecībā uz izdienas pensijas aprēķinu par šo laiku atzīt Ministru kabineta 2000. gada 15. augusta noteikumu Nr. 272 “Grozījumi Militārpersonu izdienas pensiju likumā” 3. punktu, 2000. gada 30. novembra likuma “Grozījumi Militārpersonu izdienas pensiju likumā” 3. pantu un 2006. gada 25. maija likumu “Grozījums Militārpersonu izdienas pensiju likumā” **par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 1. un 91. pantam un spēkā neesošiem no to pieņemšanas dienas.** Militārpersonu izdienas pensiju likuma 5. panta otrā daļa

šajā gadījumā ir spēkā tādā redakcijā, kādā tā bija spēkā līdz Noteikumu Nr. 272 spēkā stāšanās dienai.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Endziņš